ጅማ ዩኒቨርስቲ
የሶሻል ሳይንስና ሒውማኒቲስ ኮሌጅ
የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ - አማርኛ ትምህርት ክፍል
ድህረ ምረቃ ትምህርት ቤት

በፎክሎርና ስነ-ጽሑፍ የአርት ማስተርስ ዲግሪ ለማግኘት ከሚያስፈልጉት ግዴታዎች ከፊሉን ለማሟላት የቀረበ ጥናት

ከ1966 - 2010 ዓ.ም የተቃዉሞ ቃል ግጥሞች ማህበረሰባዊ አንድምታ ትንተና በላይ ጋይንት ወረዳ

በ
ዉዴ ጌትነት

ጅማ ዩኒቨርሲቲ
ነሐሴ፣ 2011 ዓ.ም

ጅማ ዩኒቨርሲቲ፤ የሶሻል ሳይንስና ሒውማኒቲስ ኮሌጅ፤ የኢትዮጵያ
ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ - አማርኛ ትምህርት ክፍል
የድህረ ምረቃ ትምህርት ቤት

ከ1966 - 2010 ዓ.ም የተቃዉሞ ቃል ግጥሞች ማህበረሰባዊ አንድምታ ትንተና በላይ ጋይንት ወረዳ

በ
ዉዴ ጌትነት

አማካሪ
ዶ/ር ለማ ንጋቱ (PhD)
ሀብታሙ እንግዳዉ (MA)

በፎክሎርና ስነ-ጽሑፍ የአርት ማስተርስ ዲግሪ ለማግኘት ከሚያስፈልጉት ግዴታዎች ከፊሉን ለማሟላት የቀረበ ጥናት

ጅማ ዩኒቨርስቲ
ነሐሴ፣ 2011 ዓ.ም

“ከ1966 - 2010 ዓ.ም የተቃዉሞ ቃል ግጥሞች ማህበረሰባዊ አንድምታ ትንተና በላይ ጋይንት ወረዳ” በሚል ርዕስ በጅማ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ - አማርኛ ትምህርት ክፍል በቮክሎርና ስነ-ጽሑፍ የአርት ማስተርስ ዲግሪ ማሟያ በዉዴ ጌትነት አሳዬ ነሐሴ ወር 2012 ዓ.ም የቀረበው ይህ ጥናት የዩኒቨርሲቲውን የጥራትና የወጥነት መስፈርት ስለማሟላቱ በፈታኞች ተረጋግጦ ተፈርሟል።

የአማካሪዎችና ፈታኝ ቦርድ አባላት

አማካሪዎች ፡- ዶ/ር ለማ ንጋቱ ፊርማ ....

አቶ ሀብታሙ እንግዳዉ ፊርማ ....

የውጪ ፈታኝ ፡- .... ፊርማ ....

የውስጥ ፈታኝ ፡- ....ፊርማ ....

አጠቃሎ

ይህ ጥናት በላይ ጋይንት ወረዳ የተቃዉሞ ቃል ግጥም ማህበራዊ ፋይዳ እና አንድምታ ማሳየት በሚል ዋና ዓላማ የቀረበ ነው። ጥናቱ የተሳካ ይሆን ዘንድ ጽሁፋዊ ማስረጃዎችን ከመጠቀም በተጨማሪ በቃለ መጠይቅ፣ በምልከታ፣ በቡድን ተኮር ውይይት መረጃዎች ተሰብስበዋል። የተሰበሰቡ መረጃዎችም በማስታዎሻ፣ በምስል፣ በመቅረጸ ድምጽ እና እንደአስፈላጊነቱ በቪዲዮ ካሜራ በማጠናቀር መረጃዎቹን መሰብሰብ ተችሏል። እነዚህ የተቃዉሞ ቃል ግጥሞች ገላጭ የምርምር ዘዴ በመጠቀም መረጃዎች ተተንትነዋል። እንዲሁም የተጠኝ አካባቢና የማህበረሰቡ ዳራዊ ገለጻ ተቃኝቷል። በመሆኑም የተሰበሰቡትን የተቃዉሞ ቃል ግጥሞች ከይዘታቸው አንጻር አስተዳደራዊ ችግሮችን፣ የመሬት ኢ-ፍትሃዊ ክፍፍል፣ አድሎአዊነትን የሚጠቁሙ ሆነዉ ተገኝተዋል። ከፖለቲካ ልዩነቶች አንጻር ማህበረሰቡ የሚጠላዉንና የሚወደዉን አመላካች ሃሳቦች የተንጸባረቁባቸዉ ሆነዉ ተገኝተዋል። ስለዚህ የዚህን ጥናት ዉጤት መሰረት በማድረግ የአካባቢዉን ማህበረሰብ ለመለወጥ በሚደረጉ እንቅስቃሴዎች የተቃዉሞ ቃል ግጥሞቹን በመረጃነት መጠቀም ቢቻል ጥሩ ነዉ።

ምስጋና

በመጀመሪያ ርዕስ ከመምረጥ ጀምሮ ውድ ጊዜያቸውን ሰውተው አቅጣጫ በመጠቆም፣ የጐደለውን በመሙላት፣ የተጣመመውን በማቃናት ገንቢ ሙያዊ ምክራቸውን በመለገስ ደከመኝ ሰለቸኝ ሳይሉ ይህንን ጥናት እንዳዘጋጅ ላረሙልኝ አስተማሪዬና አማካሪዬ ዶ/ር ለማ ንጋቱ ምስጋናዬ ላቅ ያለ ነው። በመቀጠልም ለሁለተኛ አማካሪዬ እና አስተማሪዬ አቶ ሀብታሙ እንግዳዉ ምስጋና አቀርባለሁ። ይህን መረጃ በምሰበስብበት ጊዜ ዉድ ጊዜዉን ሳይሰስት ለሰጠኝ ዉድ ወንድሜ ጌታሰዉ ዳምጤ ምስጋናየን አቀርባለሁ፤እግዚአብሔር አምላክ ከነቤተሰቦቹ ዕድሜና ጤና ይስጥልኝ። መረጃ በምሰበስብበት ወቅት በመረጃ ሰጭነት ለተሳተፉ ሁሉ ልባዊ ምስጋናየን አቀርባለሁ። በመጨረሻም ለዉድ ቤተሰቦቼ በተለይም ለወድ ባለቤቴ አቶ ሕገመንግስት አስታጥቄ እና ለልጆቼ ሕይወት እና ሐሴት ላደረጉልኝ ድጋፍ እና ለሰጡኝ ጊዜ ከልብ የመነጨ ምስጋናዬን አቀርባለሁ። እግዚአብሔር አምላክ ከማያልቀዉ ዕድሜና ጤና ይስጥልኝ።

ሙዳየ ቃላት

- ናቅፋ - በኤርትራ የሚገኝ እጅግ ከፍተኛ እና ሰንሰለታማ ተራራ
- ክትክታ - የዛፍ ዓይነት
- እንብስ - የዛፍ ዓይነት
- ኤም ዋን - የመሳሪያ አይነት
- አለቅት - ከብቶችን የሚጎዳ የትላትል ዓይነት
- ኢዲዩ - የኢትዮጵያ ዲሞክራቲክ ዩኒዩን
- ሰፋ - የዛፍ ዓይነት
- ቁንጮ - ጫፍ፣ ጠርዝ፣ ዳር
- አዳፍኔ - የሀሰት ምስክር፣ ዉሸታም
- ጎድጓዲት - ደልዳላ ወይም ለም መሬት
- ፎቃቂት - ለም ያልሆነ መሬት፣ ምርት የማይሰጥ
- መንኩስ - መንን፣ ዓለምን መናቅ፣ ገዳም መግባት
- ርዕስት - ከአባት፣ አያት፣ ቅደመ አያት በዉርስ የመጣ ይዞታ መሬት፣ ንብረት
- አስራት - ግብር (በቤተክርስቲያን)
- እንቦሳ - የላም ልጅ
- ጊደር - ያልወለደች ላም
- ቡራኬ - በረከት
- መጓራ - መጥፎ
- ወረንጦ - ከብረት የሚሰራ መንጠቆ
- ጃሎ በል መገን - ፎክር፣ አቅራራ፣ ተነስ
- ፍንጥር - አንድን ጉዳይ መሰረት አድርጎ የሚጠጣ መጠጥ
- ገል - የሸክላ ስባሪ
- ማለገ - ለሰለሰ፣ አሙለጨለጨ
- ነቀዝ - የተባይ ዓይነት፣ ሰብል የሚበላ፣ በልቶ የማይጠግብ

ቁልፍ ቃላት

- ***ቃል ግጥም***፡- የዜማ ስልቱና አቀራረቡ እንደ ባህሉ እና እንደ አካባቢው የተለያየ ሆኖ፤ በቃል ተደርሶ በቃል የሚከወን፣ በቃል የሚተላለፍና የሚሰራጭ፣ እንዲሁም እንደገና ተመልሶ በቃል የሚነገር ግጥም ነው።
- ***መንቶ***፡- "በሀሳብና በስሜት አንድነትና ተመሳሳይነት ያላቸው ስንኞች መንቶ ይባላሉ።
- **አርኬ**፡- ከተሰበሰበውና ከተመደበው ግጥም ውስጥ፤ ከሁለት በላይ ስንኞች ያሏቸውን ግጥሞች አርኬ በሚለው ስያሜ ጥናቱ ይጠቀማል።
- ***ማህበራዊ ፋይዳ***፡- ፋይዳ ማለት ጠቀሜታ፣ አገልግሎት፣ ዓላማ፣ እንደማለት ሲሆን፣ ማህበራዊ ደግሞ፣ የቃል ግጥሞቹ ሃሳብና መልዕክት በሰዎች መካከል የሚኖራቸው የጋራ ወይም የተናጠል ስሜትን የሚመለከት ነው።
- ***አንድምታ***፡- አንድን ጉዳይ ከተለያየ አቅጣጫ ትርጉም በመስጠት ወይም በማህበረ ባህላዊ እይታ አንጻር የሚሰጥ ፍች ነዉ።
- ***ማንጸባረቅ***፡- ማሳየት፣ ማብራራት፣ መተንተን የሚተላለፊዉን አጠቃላይ መልዕክት መግለጽ ነዉ።

ማዉጫ

ይዘት ገጽ

አጠቃሎ IV

ምስጋና V

ሙዳየ ቃላት....VI

ቁልፍ ቃላት....VII

ምዕራፍ አንድ፡- መግቢያ....1

1.1. የጥናቱ ዳራ....2
1.2. የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት....4
1.3. የምርምር ጥያቄዎች....5
1.4. የጥናቱ ዓላማዎች....6
1.5. የጥናቱ ጠቀሜታዎች....6
1.6. የጥናቱ ወሰን....7
1.7. ሙያዊ ስነ ምግባርና የመስክ ገጠመኞች....7
1.8. የጥናቱ አደረጃጀት....10

ምዕራፍ ሁለት: - ክለሳ ድርሳናት....11

2.1. ጽንሰ ሃሳባዊ ብያኔዎች....11
2.1.1. የቃል ግጥም ምንነት....11
2.1.2. የተቃዉሞ ቃል ግጥም ምንነት....13
2.1.3. የተቃዉሞ ዓይነቶች....15
2.1.3..1. ፖለቲካዊ ይዘት ያላቸዉ 15
2.1.3..2. ኢኮኖሚዊ ይዘት ያላቸዉ 16
2.1.3..3. ማህበረ ባህላዊ ይዘት ያላቸዉ 16
2.1.3..4. ሃይማኖታዊ ይዘት ያላቸዉ 16
2.1.3..5. ተፈጥሯዊ ይዘት ያላቸዉ 17
2.1.4. የተቃዉሞ ጽሑፍ በኢትዮጵያ ቋንቋዎች....18
2.1.5. የተቃዉሞ ፍሬ ሀሳብ በጥንት ስነ-ጽሑፍ....18
2.1.5..1. አባባሎች....18
2.1.5..2. ማህበረሰባዊ ትርክቶች (Folktale)....18
2.1.5..3. መዝሙሮች (ዜማዎች)....19
2.1.6. የተቃዉሞ ፍሬ-ሀሳብ በዘመናዊ ስነ-ጽሁፍ....19
2.1.6..1. ረጅም ልብወለድ....19
2.1.6..2. ድራማ....19
2.1.6..3. ስነ-ግጥም....19
2.2. ንድፈ ሃሳባዊ ማዕቀፍ....20

2.3. የቀደምት ተዛማጅ ጽሑፎች ቅኝት……………..……………..…………...23
2.4. ጥናቱ የተካሄደበት አካባቢያዊ ዳራ………………………………………..25
2.4.1. ማህበረሰባዊ ዳራ……………………………………………………...26
2.4.2. መልክአ ምድራዊ ዳራ…………………………………………………26
ምዕራፍ ሶስት፡- የጥናቱ ስነ ዘዴ……………………………………………………...29

3.1 የጥናቱ ዓይነት……………………………………………………………..29
3.2 የመረጃ አሰባሰብ ዘዴና አተገባበር……………………………………………..30
3.2.1 የቀዳማይ መረጃዎች አሰባሰብ ዘዴና አተገባበር………………......30
3.2.1.1 የመረጃ አሰባሰብ ሂደትና የናሙና አመራረጥ…………30
3.2.1.2 የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎችና አተገባበር……………..34
3.2.1.2.1 ምልከታ…………………………………………34
3.2.1.2.2 ቃለ መጠይቅ…………………………………34
3.2.1.2.3 ቡድን ተኮር ውይይት…………………...….......35
3.2.2 የካልዓይ መረጃዎች አሰባሰብ ዘዴና አተገባበር……………..........37
ምዕራፍ አራት፡- የጥናቱ መረጃ ትንተና……………………………………………...38
4.1 ከደርግ ስርዓት ጋር የተያያዙ የተቃውሞ ቃል ግጥሞች………………………39
4.1.1 ፖለቲካዊ ይዘት ያላቸዉ …………………………………………………39
4.1.2 ኢኮኖሚያዊ ይዘት ያላቸዉ ……………………………………………45
4.1.3 ማህበረ ባህላዊ ይዘት ያላቸዉ …………………………………………50
4.1.4 ሃይማኖታዊ ይዘት ያላቸዉ…………………………………………….52
4.1.5 ተፈጥሯዊ ይዘት ያላቸዉ ………………………………………………53
4.2 ከኢህአዴግ ስርዓት ጋር የተያያዙ የተቃውሞ ቃል ግጥሞች…………………...55
4.2.1 ፖለቲካዊ ይዘት ያላቸዉ…..…………………………………………...55
4.2.2 ኢኮኖሚያዊ ይዘት ያላቸዉ…………………………………….……...64
4.2.3 ማህበረ ባህላዊ ይዘት ያላቸዉ……………………...…………….66
4.2.4 ሃይማኖታዊ ይዘት ያላቸዉ……………...…………….………………71
4.2.5 ተፈጥሯዊ ይዘት ያላቸዉ……………………………………….….72
ምዕራፍ አምስት፡- ማጠቃለያና አስተያየት…………………………………………..76
5.1 ማጠቃለያ…………………………………………………………………..76
5.2 አስተያየት…………………………………………………………………..79
ዋቢዎች……………………………………………………………………………………80
አባሪዎች……………………………………………………………………………………85
አባሪ አንድ፡- የተሰበሰቡ የተቃዉሞ ቃል ግጥሞች ምድብ……………………...85
አባሪ ሁለት፡- በመስክ መረጃ ስብሰባ ላይ የተነሱ ፎቶዎች…………………………95
አባሪ ሶስት፡- ለመረጃ መሰብሰቢያነት ያገለገሉ ጥያቄዎች…………………………97
አባሪ አራት፡- በቃለ መጠይቅ የተሳተፉ ሰዎች ግላዊ መረጃ……………………………99